

A MAGYAR KŐSZÉNKUTATÁS 15 ÉVE (1945—1960)

Dr. HEGEDŰS GYULA

Összefoglalás: A Szerző ismerteti a magyarországi kőszénkutatás fejlődését az elmúlt 15 év folyamán, kapcsolatban az ipari földtani szolgálat megszervezésével és kifejlesztésével és az új kutatási módszerek bevezetésével. A tervszerű és rendszeres kutatások eredményeképpen új szénterületeket tártak fel, jelentős szénvagyonnal.

Hazánkban a termelés mennyiségét és értékét, valamint a bányászattal foglalkozók létszámát tekintve is a legjelentősebb bányatermék a kőszén. Felszabadulásunk 15. évfordulója alkalmából rövid áttekintést nyújtunk a kőszénkutatás és a vele foglalkozó ipari geológiai szolgálat 15 éves fejlődéséről.

A felszabadulás előtt a két nagy kőszénbánya vállalatnál és az állami bányászatnál folyt többé-kevésbé rendszeres, de a mai fogalmak szerint tervszerűnek nem mondható földtani kutatás. A két nagy vállalatnak állandó geológus szakértője volt, a többiek esetenként az egyetemek és az Áll. Földtani Intézet geológusait kérték fel szakvélemény adásra.

A felszabadulás után a kőszénbányák államosítása még nem hozott azonnali változást a kutatások fejlődésében. Az ország leromlott gazdasági helyzete következtében csak fokozatosan értek meg a fejlődés feltételei. Ebben az időben a korábbi gyakorlathoz hasonlóan részfeladatokra adtak szakértői megbízatást egyes geológusoknak.

1949-ben kezdődött a kőszénbányászaton a rendszeresebb geológiai munka, midőn a bányaközpontokba geológusokat neveztek ki. Ezek voltak Komló, Tatabánya, Dorog, Salgótarján, majd Pécs, Miskolc és Középdunántúl, melynek központja akkor Várpalotán volt. Még ugyanebben az évben a geológusok az 1949. okt. 1-én megalakult Bányászati Kutatási és Mélyfúró N. V. állományába kerültek. Feladatuk elsősorban a kutatások irányítása és ellenőrzése volt.

1950. szeptember 1-én a Földtani Kutatási Központ megalakulásakor a bányászati kutatásoknál dolgozó geológusok a M. Áll. Földtani Intézet állományába kerültek, továbbra is a bányáknál dolgozva a Földtani Intézet kirendeltségeiként.

1952. július 1-én a kirendeltségek megszűntek, illetve ismét állományilag is a kőszénbányászathoz, a kőszénbányászati trösztökhöz kerültek. Az Ózdi Szénbányászati Tröszt földtani szolgálatát rövid ideig a miskolci geológus látta el, 1953-ban alakult ott is önálló földtani szolgálat. A Várpalotai Szénbányászati Trösztnek a Középdunántúltól való elválásával a földtani szolgálat is kettévált. A földtani szolgálat feladata ebben az időben főleg a kutatások tervezése, ellenőrzése és a fúrások anyagfeldolgozása volt. A földtani szolgálat szakmai irányítását a Bánya- és Energiaügyi Minisztérium földtani főosztálya, majd 1953. márciustól az Országos Földtani Főigazgatóság végezte.

1953. január 1-ével történt az első kísérlet a részletesen dokumentált kőszénvagyon felmérésére. Ez a felmérés már a szovjet rendszerű A, B, C kategóriákat használta, de részletesen kidolgozott utasítás hiányában a kategóriába sorolás erősen szubjektív volt. Hibái ellenére ez az anyag alapvető változást jelent a kőszénvagyon felmérésében. 1954—55. év folyamán, kormányunk meghívására tanácsadóként hazánkban tartózkodott Tyerentyev E. V. szovjet geológus. Tevékenysége hatalmas változást hozott a földtani szolgálat munkájában. Tanácsai nyomán kezdtük bevezetni a fúrási hálózat szerinti tervszerű kutatást, aktív közreműködésével készültek el az első készletszámításokkal

egybekötött összefoglaló földtani jelentések Komló- Kossuthbánya, Oroszlány külfejtések és lejtaknák, valamint Nógrád Kányás-akna területéről, továbbá az első többéves kutatási terv. Tanácsai alapján 1954. április 1-én átszervezték az ipari földtani szolgálatot. Különvált a kutatási- és a bányageológia. Az Országos Földtani Főigazgatósághoz tartozó földtani kutató-fúró vállalatok földtani szolgálatá végezi a fúrások ellenőrzését, anyagfeldolgozását és készíti az összefoglaló földtani jelentéseket, a kőszénbányászati földtani szolgálat ettől mentesülve nagyobb mértékben tud a szorosan vett bányageológiai feladatokkal foglalkozni. A bányageológiai szolgálat a Nehézipari Minisztériumban működő kőszénbányászati főgeológus irányítása alatt áll.

1954-től a kőszénbányászati földtani szolgálat egyenletesen fejlődött, létszámban is gyarapodott. Ezt a fejlődést zavarta meg az ellenforradalom. Több geológus külföldre távozott, majd a létszámsökkentés jelentett újabb érvágást. Azóta lassan, de az egyes trösztöket összehasonlítva nem egyenletesen fejlődik a szolgálat létszáma.

A kőszénbányászati földtani szolgálat létszáma jelenleg kb. 90 fő, ennek kétharmada egyetemet végzett geológus.

A következőkben a bányaföldtani szolgálat tevékenységét ismertetem.

A bányageológusok tevékenysége nagyon szerteágazó. Részben a jövő fejlődés érdekében a távlati tervezés földtani megalapozása, részben a jelen termelési feladatok megoldása. Mindezek alapja az állandó adatgyűjtés a külszínen, a bányában és mélyfúrások révén. Ezek közül külszíni térképezést a szükséges mértékben végeznek, rendszerint annyira, amennyire a fúrások helyes megtervezése, kitűzése szükségessé teszi. A bányabeli feltárásokat rendszeresen figyelemmel kísérik és szelvényezik olyan mértékben, amennyire a földtani szerkezet szükségessé, a létszám-helyzet lehetségessé teszi. A fúrási kutatásokat a NIM és OFF-el egyetértésben megtervezi, a kutatóvállalattal, esetleg saját kezelésben elvégezteti, az eredményeket az általános geológiai képbe beillesztve értékeli, ennek alapján javaslatot tesz a további kutatásra, vagy a termelés számára. Elkészíti a terület földtani és szerkezeti térképét. Elvégzi a telepek azonosítását, elkészíti a kőszéntelep fekvőjének szintvonalas térképét, telepvastagsági térképeket, külfejtés lehetsége esetén a fedőréteg térképeket.

A bányabeli fúrásokkal figyelemmel kíséri a telepvastagság változásokat, kivékonyságokat, elmeddüléseket. Ugyancsak számontartja és felkutatja a régi bányászattal visszahagyott készleteket, a régi magánbányák közötti sávokon ki nem termelt és esetleg könnyen termelésbe vonható készleteket. Javaslatot tesz a bányák földtanilag indokolt határának megvonására. A távlati és éves termelési tervek egyaránt a szénvagyon felmérésen alapulnak. A geológus végzi el a készletszámitást, a készletek állandó nyilvántartását és készíti az évi mérleget. Egyben a kőszénvagyon öre, nyilvántartja a veszteségeket és ügyel arra, hogy fölösleges veszteségek ne történjenek.

A bányaföldtani szolgálat feladata a működő üzemek összefoglaló földtani jelentéseinek elkészítése, ezt azonban létszám nehézségek miatt még igen kis mértékben végzik. A leginkább vízveszélyes trösztöknél a földtani szolgálaton belül külön hidrogeológiai szolgálat működik, de a vízveszélyelhárítás és a vizellátás kérdéseinek mindenütt nagy figyelmet szentelnek (vízhozammérés, védőréteg számítás, vízveszély előrejelzése). Ezenkívül geológusaink a termelés érdekét szolgáló tudományos kérdésekkel is foglalkoznak.

A fentiekben csak nagyban vázlatosan ismertetem a bányaföldtani szolgálat munkakörét. A továbbiakban a felszabadulás óta történt kutatások eredményeiről szölok.

Megemlítem, hogy a kőszénterületek felszíni ismeretességi foka 25 000-es méretarányú reambulált térképlapokban 100%-os, ezek azonban ma már nem elégitik ki a

követelményeket. A Magyar Állami Földtani Intézet megkezdte kőszénterületeink 5000-es és 10 000-es méretarányú térképezését. Ennek során feldolgozzák a fúrási és bányabeli adatokat, készítenek fedett, fedetlen és teleptani térképeket. A munka során nagyrészből elkészült a mecseki kőszénterület és a Dorogi Szénbányászati Tröszt területének térképezése, a többi területeken még csak a munka kezdetén tartanak.

A mélyfúrású kutatás a felszabadulás óta nagy fejlődésen ment keresztül. A felszabadulás előtti fúrások nagy részéről semmi dokumentáció nem áll rendelkezésre, sokról fűrőmesteri rétegsor és csak egy részről geológus feldolgozása alapján készült rétegleírás. Ma a fúrások nagy részéről korszerű feldolgozásunk van.

Adatgyűjtésünk szerint a felszabadulás előtt 3700 kőszénkutató fúrás mélyült, 580 ezer fm hosszban, a felszabadulás óta ennek mintegy kétszerese.

A fúrások eredményeképpen több mint 100 kisebb-nagyobb új kőszénterület ismertünk meg mintegy 1,5 milliárd tonna készlettel, ezek egyrészen bányászati termelés vagy bányafeltárás folyik, más részük különböző mértékben megkutatva a későbbi évek során kerül bányatelepítésre. Jelentős új területeket kutattunk fel a Mecsekben, a Dunántúli Középhegységben, Borsodban és a Mátraalján. Földtanilag is érdekes Borsodban az eddig ismert középsőmiocén kőszéntelepek alatt, legújabbban az alsómiocéntelep megismerése. Mindezek az eredmények a Földtani Intézet, a fúrású földtani szolgálat és a bányaföldtani szolgálat közös munkájának eredményei, részben az eddigi földtani adatok ártértékeléséből, részben terepi megfigyelésekből adódó új földtani felismerések nyomán, nem utolsósorban az utóbbi években bevezetett geofizikai vizsgálatok nyomán, pl. a Mecsek északi előterében a kőszéntelepek rétegsor kimutatása, a hidasi déli terület, a dorogi Kerekdombmajor új kőszénterülete, a borsodi alsómiocén telep felismerése, külfejtési területek.

A földtani szolgálat munkája során számos tudományos cikket, tanulmányt és ezekhez mérhető szakmai jelentést készített, nem teljes adatok szerint több mint 120-at. Ezeknek igen kis része jelent meg nyomtatásban, nagyobb része témája miatt kézirat, belső, bizalmas anyag, de hivatalos használatra hozzáférhető. Helyes volna ezeket a tanulmányokat megfelelő szakbírálat alapján az illető geológusok szakmai tevékenységként nyilvántartani és publikációként elfogadni.

Geológusaink közül egy kandidátusi disszertációját készíti, egy levelező aspiráns. Technikusaink egyike az elmúlt évben geológusmérnöki oklevelet szerzett, többen járnak egyetemre, illetve levelező technikumba.

A bányaföldtani szolgálat munkájával kivívta a bányák és trösztök vezetőinek elismerését, ma már igénylik közreműködésüket a tervezési és termelési feladatok megoldásánál.

A földtani szolgálat tagjai közül többen kapták meg a „Bányászat kiváló dolgozója”, illetve a „Földtani kutatás kiváló dolgozója” kitüntetést.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az ipari földtani szolgálat és munkája eredményeként a kőszénkutatás jelentős fejlődésen ment keresztül és szép eredményeket mutat fel. A további feladatot a fúrású- és a bányageológia, valamint a Földtani és Geofizikai Intézet még jobb, szorosabb együttműködésében és munkamegosztásában, az anyagfeldolgozás fejlesztésében, ennek alapján a tervezést megelőző és a tervezés igényeit jobban kielégítő összefoglaló földtani jelentések készítésében jelölhetjük meg.

Végül nem fejezhetem be anélkül, hogy hálával ne emlékezzem meg a Szovjet Hadseregről, amely népünk számára elhozta a felszabadulást és megadta a fejlődés lehetőségét, valamint a szovjet szakmai segítségre, amely a fejlődésre az ipari földtani szolgálat szervezése, a tervszerű kutatás, az újrendszerű készletszámítás és összefoglaló földtani jelentések készítése terén utat mutatott.

15 Jahre Kohlenprospektion in Ungarn (1945—1960)

Dr. GY. HEGEDÜS

Verfasser macht uns mit der Entwicklung der Kohlenprospektion in Ungarn in den letzten 15 Jahren im Zusammenhang mit der Organisierung des montangeologischen Dienstes und mit der Einführung neuer Forschungsmethoden bekannt. Als Ergebnis der planmässigen und systematischen Forschungen sind neue Kohlenlagerstätten mit bedeutenden Vorräten aufgeschlossen worden.